

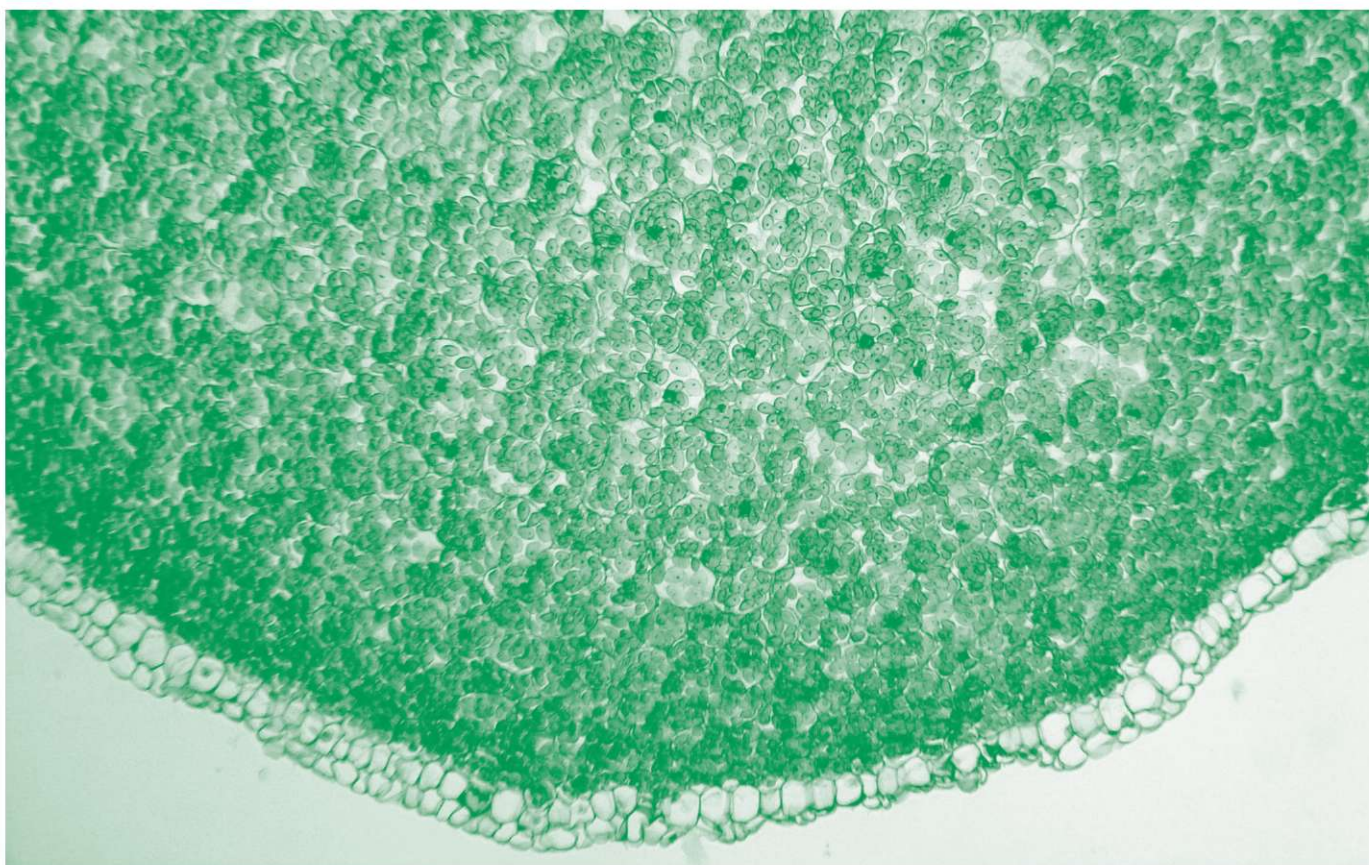
Podnebne spremembe in ideološke podmene sodobne ekologije

Jaka Fišer

V članku se bomo posvetili enemu v zadnjem času najpogosteje izpostavljenih ekoloških problemov današnjega časa – fenomenu podnebnih sprememb. Razmislili bomo zlasti o njihovi vlogi v sodobni ekološki ideologiji. Pri tem se ne bomo spuščali v vprašanje same realnosti obstoja teh sprememb – o tem v strokovni javnosti danes obstaja relativen konsenz, med laiki pa je nemara še izrazitejši. Sam za obravnavo tega vprašanja seveda nisem kompetenten, vendar je onkraj njega smiselno razmisliti o ideoloških podmenah tega koncepta in o njegovi povezanosti z dojemanjem odnosov med človekom in naravo, kakršne vidimo v sodobnem svetu.

Na začetku je potrebno vzpostaviti distinkcijo med ekološko zavestjo, kakršna je bila poznana že v preteklosti, in konceptom podnebnih sprememb. Četudi je v zadnjem obdobju bolj izpostavljena, ekološka zavest namreč obstaja že dalj časa, medtem ko se je koncept podnebnih sprememb v ospredje prebil šele v zadnjem času. In čeprav se oba koncepta v grobem dotikata področja ekologije, med njima obstaja pomembna razlika. Na kratko povedano, pri skrbi za varovanje okolja gre v osnovi za izboljševanje industrijskih in drugih procesov, ki imajo za posledico izpuste škodljivih snovi v okolje. To praviloma ne pomeni problematizacije same paradigme gospodarskega in družbenega razvoja, pač pa poskus omilitve njegovih stranskih učinkov. V nasprotju s tem pa gre pri konceptu podnebnih sprememb za spopad s samimi ekonomskimi temelji sodobnega sveta. To distinkcijo najbolje ponazarja najbolj razvpiti toplogredni plin, ogljikov dioksid. Pri njem moramo namreč poudariti dvoje. Prvič, sam po sebi sploh ni strupen, in drugič, je *glavni* produkt reakcij zgorevanja. Večina naših procesov pridobivanja energije (z izjemo t. i. obnovljivih virov, h katerim se bomo na kratko še vrnili) namreč temelji le na eni kemijski reakciji – zgorevanju ogljikovodikov. Ti, kot vemo, zgorevajo

v ogljikov dioksid in vodo, pri čemer se sprošča energija. Tako je vsaj v teoriji. V praksi se zadeve seveda nekoliko zapletejo – pri gorivu najbrž nikdar ne gre zgolj za ogljikovodike, pač pa so v njem prisotni še nekateri drugi elementi, zato se pri zgorevanju ne sproščata zgolj ogljikov dioksid in voda, pač pa tudi dušikovi, žveplov, kovinski in drugi oksidi. Poleg tega tudi zgorevanje samo nikdar ni popolno, zato se poleg ogljikovega dioksida vselej sproščata tudi ogljikov monoksid in elementarni ogljik (saje). Vse to so stranski produkti. Čeprav je najbrž jasno, da jih je nemogoče popolnoma odstraniti, pa je njihovo količino vendarle mogoče zmanjšati na čim manjšo mero. Tovrstno očiščevanje izpustov v industriji in energetiki poteka že ves čas, ravno tako pa temu procesu z določanjem največjih še dopustnih norm škodljivih izpustov sledi tudi politika. Konec koncev pa si je vsaj v teoriji mogoče zamisliti tudi popolnoma čist proces zgorevanja, v katerem tovrstni stranski produkti sploh ne bi več nastajali. V praksi sicer tega bržkone ni mogoče doseči, ampak teoretskih ovir ni. V nasprotju s tem pa se pri boju proti podnebnim spremembam kot glavni »krivec« omejnja ogljikov dioksid. Torej ne eden od bolj ali manj nezaželenih stranskih produktov, proti katerim se že tako ali tako ves čas borimo, pač pa glavni produkt. Posledica tega je jasna – če se lahko proti stranskim produktom borimo z izpopolnjevanjem procesov, je izpuste glavnega produkta mogoče zmanjševati le z zmanjševanjem obsega zgorevanja samega. To pa je mogoče na dva načina – bodisi z manjšim pridobivanjem energije bodisi z uporabo drugih načinov pridobivanja. Prav slednje so tako razvpiti obnovljivi viri energije, ki ne temeljijo na zgoraj navedeni reakciji, vendar z izjemo hidroenergije ne omogočajo proizvodnje energije v zadovoljivem obsegu. Zato je vsekakor mogoče postaviti trditev, da se koncept boja proti podnebnim spremembam od tradicionalne okoljske zavesti razlikuje ravno v tem, da pri njem ne gre za izboljševanje procesov v proizvodnji in energetiki, pač pa v ključni meri za zmanjševanje njihovega obsega. Z drugimi besedami, če ekološka zavest kot taka ni v nasprotju s paradigmo gospodarske rasti in industrijske

družbe, pa gre pri podnebnih spremembah ravno za to. Problematizirano je človekovo poseganje v naravo kot tako, ne pa njegova takšna ali drugačna oblika.

Ideologija napredka in reakcija nanjo

To distinkcijo se da povezati s splošnejšim vprašanjem človekovega dojemanja narave, kakor se je spreminjalo skozi čas. Če torej o distinkciji med človekom in naravo lahko govorimo šele od novega veka dalje, je bila takrat vzpostavljena v jasnih binarnih kategorijah: razum proti nagonom, svoboda proti nujnosti. Temu je sledila romantična reakcija, toda binarna distinkcija je ostala. Vsekakor lahko rečemo, da je ideologija napredka in rasti v osnovi racionalistična, izhaja iz primata človekovega razuma, ki je temelj razvoja. Ta ideja pa je bila tudi v ozadju povojne gospodarske obnove in razcveta, za katerega je bila značilna neslutena modernizacija, rast življenjskega standarda in velika krepitev srednjega razreda, pri čemer sta bili ekološka zavest in skrb za okolje zvečine v ozadju. Reakcija proti tovrstnim procesom je prišla zelo hitro – s protikulturo 60. in 70. let, v kateri je imel prav odnos do narave eno od najpomembnejših

vlog. S temi gibanji je narava znova postala prostor harmonije in sožitja, v katerega je človek le sebično in brezvestno posegal. To pa je pravzaprav klasična distinkcija v zgodovini ekološke misli – distinkcija med globoko in plitvo ekologijo. Lahko bi torej rekli, da je koncept podnebnih sprememb v pomembni meri pogojen z idejami globoke ekologije. Skratka, pri tej distinkciji gre za pomemben prehod v ideologiji, v dojemanju sveta in človekovega položaja v njem. Čeprav je na prvi pogled nemara videti, da gre pri podnebnih spremembah le še za eno temo znotraj širšega področja varovanja okolja, pa že ob malo globljem razmisleku hitro vidimo, da je v ozadju paradigmatski premik. Očitno torej sodobna družba – in znotraj nje boj proti podnebnim spremembam – v primerjavi s predhodnimi obdobji izraziteje temelji na globokoekoloških temeljih. Prav odnos med globoko ekologijo in sodobno poznokapitalistično družbo pa je naslednje vprašanje, ki se ga moramo dotakniti. Pozni kapitalizem je precej zagonetna zadeva. Zanj so značilni globalni finančni tokovi in razmah finančnih storitev, vsaj v razvitem zahodnem svetu pa ga spremljata tudi dezindustrializacija in preusmeritev gospodarstva v storitveni sektor. Pri

tem razvoju moramo omeniti zelo protislovno vlogo protikulturnih gibanj iz 60. in 70. let – ta gibanja so se sicer politično vselej uvrščala na levico, obenem pa je bila njihova agenda izrazito individualistična – v ospredje so se postopno prebijale t. i. identitetne politike, vprašanje identitete je postopoma popolnoma izpodrinilo vprašanje razredne zavesti, ki je definiralo tradicionalno levico. Ta preobrazba polja političnega boja iz družbenega v individualno pa je vplivala tudi na nadaljnji politični in ekonomski razvoj – zanj je namreč značilno slabenje pomena kolektivnih kategorij in vse večji poudarek na individualnih. In to ni nepovezano z vzponom poznega, liberalnega kapitalizma, ki temelji ravno na težnjah po razgradnji vseh oblik kolektivne zavesti in kolektivne družbene aktivnosti (javni sektor) ter enostranskem poudarjanju individualne izbire, svobode in odgovornosti. V tem kontekstu so seveda velik del upravičenosti izgubili tudi protekcionistični ukrepi države za zaščito svojega gospodarstva in svojih delavcev – v individualističnem dojemanju družbe je seveda za svojo blaginjo v prvi vrsti odgovoren le vsak posameznik sam. To je predstavljalo plodna tla za slabitev pomena države in globalizacijo gospodarstva. Na podlagi tega je prišlo do velikih sprememb v naravi samega dela – kolektivne oblike dela v večjih delovnih organizacijah so izgubljale pomen, vse bolj sta bila poudarjana individualna pobuda in podjetništvo. Skratka, prehod iz korporativnega, keynesianskega tipa kapitalizma v pozni, liberalni tip je bil v pomembni meri povezan s protikulturnimi gibanji sredine 20. stoletja. Kako pa se to navezuje na vprašanje odnosa do narave?

Pozni kapitalizem in globoka ekologija

Če izhajamo iz teze, da gre pri sodobni ekološki zavesti, ki jo zaznamuje koncept boja proti podnebnim spremembam, za pomemben vpliv globokoekološkega dojemanja odnosa do narave, moramo seveda poudariti, da je za globoko ekologijo značilno radikalno zavračanje tehnologije in tehnološkega napredka, še zlasti pa zavračanje humanizma. To je na prvi pogled gotovo v popolnem neskladju s poznokapitalistično paradigmo – eden od njenih najpomembnejših temeljev je še vedno gospodarska rast. Pa vendar je o tem potrebno reči še nekaj več. Poznokapitalistično dojemanje rasti je namreč precej drugačno kot tisto iz predhodnih obdobj, kjer je šlo v glavnem za rast produkcije in proizvodnih kapacitet. V poznem kapitalizmu je situacija drugačna, povezava med produkcijo in gospodarsko rastjo ni več tako samoumevna. Vrzeli so zapolnile najrazličnejše stori-

tve, ki naj bi zagotavljale ne le preživetje, pač pa tudi določeno kvaliteto življenja, podpirale naj bi izražanje posebnosti posameznikov v tej družbi. Ta pojem je zelo blizu idejam pristnosti, zvestobi samemu sebi in iskanju posameznikovega resničnega bistva, ki so bile v središču programa protikulturnih gibanj 60. in 70. let. To pa ni brez stičnih točk niti s fascinacijo nad »izvornimi« in »nedegeneriranimi« oblikami življenja, ki jih v ospredje postavlja globoka ekologija. Z drugimi besedami, v poznokapitalistični družbi gre v veliki meri ravno za težnje po ustvarjanju gospodarske rasti na temelju trženja določenih protikulturnih idealov, ki temeljijo na pristnosti in naravnosti, kot taki pa niso tako daleč od idealov globoke ekologije. Sem spada tudi trženje neokrnjene narave in neposeganja vanjo.

Pri tem sicer moramo biti korektni. Poznokapitalistično »sledenje samemu sebi« vendarle temelji tudi na vseprisotnem potrošništvu, do katerega globoka ekologija skoraj ne bi mogla biti nastrojena bolj sovražno. Po drugi strani pa se v tej potrošniški družbi največ trguje ravno z ideali pristnosti in tudi naravnosti, pod katere se globoka ekologija brez težav podpisuje. Z drugimi besedami, če je prevladujoča pozicija zagovarjanja gospodarske rasti v sodobni družbi trženje neokrnjene narave, trajnosti in »trajnostnega razvoja«, se globoka ideologija sicer zavzema za podobne ideale, a je pri tem mnogo bolj iskrena – ja, zavzemati se moramo za pravice celotne biosfere, za ohranitev narave, za trajnost, toda to bo nedvomno šlo na račun gospodarske rasti in napredka v človeški družbi (kar pa konec koncev ni nič slabega, saj je prav boj proti primatu človeka ena od temeljnih globokoekoloških postavk). Na podlagi tega pa bi lahko rekli, da so osrednji cilji tako poznega kapitalizma kot globoke ekologije pravzaprav enaki. Razlika je le v tem, da se poznokapitalistična potrošniška družba ob sprejemanju teh postavk noče odpovedati niti gospodarski rasti, napredku in blaginji ter v tem pogledu išče nekakšno nemogočo sintezo, kvadraturu kroga. Globoka ekologija je v tem pogledu bolj iskrena in se od tradicionalne humanistične družbe odkrito distancira. Ampak konec koncev se vse zvede na to, da bodisi nasprotujemo napredku in blaginji, a si pred tem zatiskamo oči, bodisi to nasprotovanje izražamo odkrito.

Na podlagi tega torej lahko rečemo, da se koncept boja proti podnebnim spremembam – za razliko od tradicionalnega okoljevarstva v pomenu izboljševanja proizvodnih procesov – vpisuje v tisto logiko, ki je v zadnjih desetletjih privedla do individualizacije, dezindustrializacije, financializacije, razpada solidarnosti in težav socialne države, naposled pa tudi do naj-

večje ekonomske krize po drugi svetovni vojni. V ozadju tega pa je tudi logika globoke ekologije, ki ne problematizira le neučinkovitosti in stranskih produktov človekovega poseganja v naravo, pač pa nasprotuje poseganju kot takemu. Čeprav v sodobni družbi to razmišljanje ni izpeljano do konca in zavezanost rasti in razvoju vsaj na deklarativni ravni ostaja, pa je jasno, da so teoretične postavke tega razmišljanja rasti neposredno nasprotne. Zato gre pri tem v primerjavi s tradicionalnim, plitvim okoljevarstvom za temeljno nasprotje in konec koncev za oporekanje temeljnim predpostavkam, na katerih je zahodni svet gradil svoj razvoj in blaginjo. Pozicija, ki jo sodobna ekologija zavzema do vprašanja podnebnih sprememb, se nam tako po eni strani kaže kot reakcionarna, po drugi pa kot paradoksalna, saj je njen temelj iskanje nemogoče sinteze med rastjo in neposeganjem v naravo.

(Ne)vzdržnost boja proti podnebnim spremembam

Na koncu se moramo posvetiti še dvema možnima ugovoroma proti tovrstnemu razmišljanju. Najbrž prvi ugovor, ki bi se ga dalo postaviti, je ta, da se v besedilu nismo nikjer dotaknili vprašanja realnega obstoja in grožnje podnebnih sprememb. Ta ugovor bi se dalo formulirati takole: morda drži, da ima koncept boja proti podnebnim spremembam tudi škodljivo vlogo v izvajanju konkretnih politik, toda če gre pri podnebnih spremembah za realno obstoječo grožnjo – kaj nam pa drugega preostane? Ta argument seveda ima svojo veljavnost, toda potrebno se je vprašati o smiselnosti in izvedljivosti ukrepov zmanjševanja obsega produkcije v svetu, v katerem živi že sedem milijard ljudi in še nič ne kaže, da bi njihovo število v bližnji prihodnosti nehalo naraščati. Z drugimi besedami, če so podnebne spremembe cena za zagotovitev preživetja in dostojne kvalitete življenja na planetu, potem je to cena pač potrebno plačati in raje govoriti o prilagajanju nanje kot pa o njihovem preprečevanju. Če pa to ni neogibna cena, pa je potrebno razviti kako alternativno možnost – ki pa je kljub gromozanskim vlaganjem v alternativne vire energije zaenkrat ni na vidiku. S tega stališča je boj proti podnebnim spremembam, čeprav dobronameren, popolnoma zgrešen model za soočanje z razvojnimi težavami življenja na planetu.

Drugi ugovor pa cilja v popolnoma nasprotno smer. Gre za trditve, da je v konceptu boja proti podnebnim spremembam v resnici zelo malo dobrih namenov in idealizma, pač pa gre v največji meri za poskus razvitega zahodnega sveta, da bi našel utemeljitev za zaščitne ukrepe v podporo svojemu gospo-

darstvu. Protekcionizem iz ekoloških motivov je pač politično sprejemljivejši od protekcionizma, ki izhaja iz lastnih ekonomskih interesov. Čeprav so tovrstna razmišljanja v veliki meri domena publicističnih krogov, pa je potrebno poudariti, da so se uspela prebiti tudi v nekatere politične programe (tu naj omenim Arnauda Montebourga, enega od vodilnih predstavnikov levega krila francoske Socialistične stranke, ki je v svojem manifestu za deglobalizacijo prav tej ideji dodelil eno od osrednjih mest). Konec koncev pa je jasno, da gre pri boju proti podnebnim spremembam – tako kot vselej v političnem delovanju – za preplet tako idealističnega kot realističnega pogleda na politiko. Zato je najverjetneje jasno, da je v tem ugovoru nekaj resnice in ga ne moremo ovreči v celoti.

Na podlagi navedenega bi lahko rekli, da gre pri konceptu boja proti podnebnim spremembam v resnici za splet tako romantičnih in globokoekoloških predstav o čistosti narave in pokvarjenosti človeka, ki svoje korenine vlečejo v protikulturna gibanja 60. in 70. let, kot tudi čisto praktičnih poskusov zaščite lastnih gospodarskih interesov, ki je pod krinko ekoloških interesov mnogo bolj legitimna. Zato se nam na koncu postavlja legitimno vprašanje o tem, kakšen bi moral biti alternativni koncept ekološke tematike v politiki in kako pristopiti k vprašanju varovanja okolja. Če torej romantične in globokoekološke postavke v ozadju koncepta podnebnih sprememb ne presegajo binarnega nasprotja med človeškim in naravnim, moramo ravno to preseganje vzeti za izhodišče. Zato lahko sprejmemo temeljno ekološko izhodišče, da do rasti in razvoja ne sme priti na račun okolja, vendar moramo reči tudi obratno – tudi zaščita okolja ne sme biti nadrejena rasti in razvoju. Ker oboje hkrati kajpak ni možno, mora priti do kompromisa, ki vključuje popuščanje pri obeh skrajnostih. To je definitivno bliže tradicionalnemu dožemanju varovanja okolja, ki temelji na izpopolnjevanju in očiščevanju proizvodnih procesov. Njihovo omejevanje v imenu boja proti podnebnim spremembam pa stoji na trhlejših temeljih in ga je težje zagovarjati, kot to lahko vidimo iz številnih ugovorov, ki so bili že naslovljeni na globokoekološke pozicije. Z drugimi besedami, če je zmanjševanje stranskih učinkov človekovega delovanja v svetu – razprave o konkretnih ukrepih s tem seveda sploh še nismo načeli – legitim in že od nekdanj navzoč cilj, pa gre pri boju proti podnebnim spremembam za problematiziranje človekovega delovanja kot takega – to pa v okviru človeške družbe nikakor ni dobro izhodišče za vodenje kakršnihkoli politik. ●

Foto: Clematis